

Боняк В.О.,

*завідувач кафедри теорії та історії
держави і права*

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

доктор юридичних наук, професор

Трень Т.О.,

*курсантка II курсу факультету
підготовки фахівців для органів*

досудового розслідування

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ОСНОВНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ

При підготовці тез цієї доповіді, автором визначено за мету з'ясувати стан накової розробки проблеми конституційного регулювання процесу внесення змін до Основного Закону України. Це питання набуває особливої актуальності у зв'язку з тими змінами, що були внесені до Конституції України, а також у зв'язку із тими, які анонсуються владою на сучасному етапі державотворення.

Здійснений нами аналіз наявних наукових праць, в яких досліджується процес внесення змін до конституції, дозволяє об'єднати їх у дві групи. Перша із них представлена працями учених-теоретиків та фахівців у галузі конституційного права, які досліджували видове явище – законодавчий процес. Це не тільки праці радянських та зарубіжних учених, а й насамперед, роботи вітчизняних дослідників, які в умовах незалежності присвятили цій проблематиці свої роботи.

Слід відзначити, що одним із перших серед вітчизняних правників теоретичні основи законодавчого процесу в Україні комплексно та у взаємозв'язку із іншими правовими явищами розкрив О. Ющик. У своїй монографії «Теоретичні основи законодавчого процесу» автором висвітлено не тільки передумови виникнення та становлення такого процесу в історичному аспекті, але й охарактеризовано його сутність та види, а також визначено місце у правовій системі [1].

Аспектам законодавчого процесу присвячені наукові і навчальні видання О. Копиленка та О. Богачової, в яких правниками:

а) у навчальному посібнику «Законознавство» охарактеризовано законотворчий процес, його принципи, етапи і стадії; визначено види суб'єктів законотворчого процесу; вказано на існуючі проблеми у цій царині та запро-

поновано шляхи удосконалення законотворчого процесу й ін. [2];

б) у монографії «Законопроекткування» висвітлено різноманітні аспекти цього явища як комплексу стадій законотворчого процесу (надано загальну характеристику закону й законодавства; акцентовано увагу на підготовці законопроекту та його експертизі; висвітлено фактори впливу на законопроекткування). На особливу увагу заслуговує один із розділів монографії, що його правники присвятили саме правилам створення законів [3];

в) у монографії «Законотворчий процес: стан і шляхи вдосконалення» розкрито особливості законотворчого процесу в Україні. Зокрема, дослідниками акцентовано увагу на всеукраїнському референдумі, як способі прийняття громадянами законів [4].

На окрему увагу заслуговує монографія С. Гусарова «Законотворчість і законодавчий процес в Україні», де вченим досліджено питання, що мають фундаментальне значення для розуміння законодавчого процесу. Науковець не тільки висвітлив правові засади законодавчого процесу в Україні, але й детально розглядає законодавчі процедури (зокрема, розгляд Верховною Радою України законопроектів за спеціальними процедурами) [5].

Інший вітчизняний дослідник, М. Орзіх, у своїй праці «Проблеми сучасної конституціоналістики» звертає увагу на недоліки законотворчої діяльності (невиправданий поспіх при підготовці законопроектів, відсутність належної підготовчої роботи, аналізу зарубіжного законодавства з того чи іншого питання, відсутність так званого «шліфування» формулювання майбутніх норм та ін.).

Учений обґрунтовано наголошує на потребі широкого й кваліфікованого обговорення майбутніх законодавчих норм, участі учених-правників у підготовці законопроектів, що має стати гарантією високої юридичної якості законів, а вдосконалення законотворчої діяльності – одним із пріоритетних напрямків державної політики [6, с. 56-57].

Другу групу досліджень, що присвячені процесу внесення змін до конституції складають праці учених, в яких у якості складової законодавчого процесу розглядається саме конституційний процес.

Одним із перших у вітчизняній доктрині конституційного права розмежовувати ці поняття запропонували учені В. Погорілко та В. Федоренко. Наголошуючи на складності і багатогранності законодавчого процесу (процедури), правники до основних видів законодавчого процесу відносять конституційний процес (порядок внесення змін до Конституції, відповідно до ст.ст. 154-159 Основного Закону України) і звичайний законодавчий процес (законодавчу процедуру), що являє собою порядок прийняття, зміни, відміни (скасування) законів або призупинення їх дії [7, с. 191-192].

Такий підхід сприйнятий як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, про що свідчать такі роботи:

- дослідження А. Євгенєва «Участь громадськості у законодавчому процесі», де автор хоча прямо й не використовує термін «законодавчий кон-

ституційний процес», однак розглядає проблематику права народної конституційної ініціативи, проведення громадських акцій з метою впливу на законодавчий процес, конституційно-правові засади участі громадськості у законодавчому процесі (включно і при внесенні змін до конституції) [8].

Аналогічного підходу притримуються і зарубіжні правники М. Брандт, Дж. Коттрелл, Я. Гай, Е. Реган у своїй роботі «Розробка і реформа конституції: вибір процесу» [9];

- наукові праці, в яких акцентується увага саме на конституційному процесі як суто юридичному. Так, В. Мусіяка у своїй роботі «Антологія конституційного процесу в сучасній Україні» наголошує, що конституційний процес має на меті прийняття або зміну Основного Закону України, і включає в себе підготовку законопроекту, його прийняття відповідно до конституційно визначеної процедури і введення в дію нової Конституції або внесення змін до чинної [10];

- роботи правників, у яких конституційний процес розглядається як вид законодавчого процесу, зокрема акцентується увага на їх співвідношенні. Так, дослідниця І. Куненко у своїй праці «Конституційний процес як вид законодавчого процесу» [11, С. 232] розмежовує терміно-поняття «конституційний процес» від близьких до нього понять, а саме таких як, політичний процес, законодавчий процес, конституційна реформа тощо. Правник хоча й допускається тавтології (визначає конституційний процес через процес), однак розглядає конституційний процес як правотворчу діяльність, що спрямована на вироблення, прийняття, введення в дію та зміну органами державної влади, громадянами, іншими уповноваженими суб'єктами Основного Закону держави.

У роботі «Конституційний процес і «конституційна реформа»: до питання співвідношення» [12, С. 132] І. Куненко відстоює дискусійну, на нашу думку, позицію: авторка пропонує «вивести» з обігу (відмовитись від) словосполучення «конституційна реформа» так як, на думку дослідниці, цей термін є зайвим і повністю охоплюється терміно-поняттям «конституційним процесом».

Заслужують на увагу роботи вітчизняного правника В. Купрія. У своїх ранніх наукових працях «Поняття, що відображає процес прийняття конституції та внесення до неї змін: питання термінологічної визначеності та змістовної наповненості» (2017 р.) р. [13], «Методологія дослідження процесу конституційної правотворчості (законодавчого конституційного процесу)» (2017 р.) [14] учений обґрунтував доцільність використання терміно-поняття «законодавчий конституційний процес», хоча й в подальшій науковій діяльності вчений послуговується терміном «конституційний законодавчий процес», на чому нами буду наголошено нижче.

З огляду на обрану нами проблематику, суттєве значення має ще одна наукова праця В. Купрія «Правове регулювання процесу внесення змін до конституцій окремих держав світу (порівняльно-правовий аспект)» (2017 р.),

у якій автор умотивовано доводить, що процес конституційної законотворчості має базуватися на тих конституційних положеннях, які враховують найкращі світові стандарти в цій сфері правового регулювання [15, С. 33].

На нашу думку, неабияке значення для визначення шляхів удосконалення процедури внесення змін до Основного Закону мають і рекомендації, надані центром політико-правових реформ щодо внесення змін до Конституції України [16] та інші праці вітчизняних і зарубіжних учених з обраної тематики.

Отже, ознайомлення з вищезазначеними науковими, навчальними, інформаційно-аналітичними працями з проблематики конституційного регулювання внесення змін до конституції держави демонструє значний науковий інтерес дослідників до цієї теми. Водночас, в умовах сучасних євроінтеграційних процесів в Україні питання законодавчого конституційного процесу залишається певною мірою прогалиною вітчизняної правової доктрини конституційного права й потребує новітніх досліджень у цьому напрямку.

Література:

1. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу. Київ: Парламентське вид-во. 2004. 519 с.
2. Законознавство. : Навч. посіб. / О.Л. Копиленко, О.В. Богачова, С.В. Богачов; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ. : Реферат, 2010. 128 с.
3. Законопроекування / О.Л. Копиленко, О.В. Богачова та ін.; за ред. : О.Л. Копиленка, О.В. Богачової. Київ. : Реферат, 2010. 176 с.
4. Законотворчий процес: стан і шляхи вдосконалення : кол. моногр. у 2-х ч. / О.Л. Копиленко, О.В. Богачова; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ. : Реферат, 2010. 696 с.
5. Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні : монографія [За заг. ред. доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрНУ О. М. Бандурки] / С. М. Гусаров. Харків : Золота миля, 2014. 412 с.
6. Проблеми сучасної конституціоналістики : Навчальний посібник; за ред. М.П. Орзіха. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
7. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підруч. / Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. ; за заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Прецедент, 2009. 344 с.
8. Участь громадськості у законодавчому процесі. Інформаційно-аналітичне дослідження / за ред. А. М. Євгенєвої. URL : <https://parliament.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/11.pdf>.
9. Брандт М., Коттрелл Дж., Гай Я., і Реган Е. Розробка і реформа конституції: вибір процесу. URL https://www.interpeace.org/wp-content/uploads/2015/07/2015_06_25_Constitution-Making_Handbook_Ukrainian.pdf.
10. Мусіяка В. Антологія конституційного процесу в сучасній Україні. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-antologiya_kons_processu.pdf.
11. Куненко І. С. Конституційний процес як вид законодавчого процесу. Форум права. 2013. №4. 232-236. URL : file:///C:/Users/user/Downloads/fp_index.htm_2013_4_40.pdf.
12. Куненко І. С. Конституційний процес і «конституційна реформа»: до питання співвідношення. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/128.pdf.
13. Купрій В.М. Поняття, що відображає процес прийняття конституції та внесення до неї змін: питання термінологічної визначеності та змістовної наповненості. *Науко-*

вий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 117-125.

14. Купрій В.М. Методологія дослідження процесу конституційної правотворчості (законодавчого конституційного процесу). *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. Вип. 2. С. 37-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kpac_2017_2_7.

15. Купрій В. Правове регулювання процесу внесення змін до конституцій окремих держав світу (порівняльно-правовий аспект). *Национальный юридический журнал: теория и практика»: Научно-практическое правовое издание (Молдова)*. 2017. № 6 (28). С. 33-38.

16. Порівняльний аналіз процедури внесення змін до конституції: досвід України та пострадянських країн. Аналітичні матеріали. URL: <https://uba.ua/documents.pdf>.

Кучук А.М.,
*професор кафедри права та методики
викладання правознавства
Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка
доктор юридичних наук, професор,*

ЛЮДСЬКІ ПРАВА ЯК ВИКЛИКИ СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВУ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Класична теорія людських прав розглядає їх через призму вертикальності. Людським правам не кореспондують обов'язки людини. Адресатом людських прав є держава і тільки держава. Саме держава повинна усіяко забезпечувати людські права. При цьому не має значення визнання державою конкретного людського права через факт їх формального закріплення у законодавстві.

Наголошу, що саме такий підхід знайшов закріплення і в національному законодавстві. Маю на увазі ст. 3 Конституції, відповідно до якої «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.» та ст. 22 Конституції, у якій закріплено, що «права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними» [1].

На жаль, в Україні ще продовжує превалювати юридичний нормативізм, який дозволяє певним чином спотворено сприймати означені конституційні приписи. Так, для прикладу, згадаю ситуацію, що склалась у зв'язку з запровадженням конституційної скарги. Після внесення змін до Конституції, текст останньої був доповнений новим для української системи права інститутом – конституційною скаргою. Громадяни почали звертатись до Конституційного Суду України з такими зверненнями. Однак, Конституційний Суд